

Vrijplaatsen: gekraakte buitenruimte

Een vergelijking tussen de maatschappelijke positie van twee vrijplaatsen

Afgelopen maart lag de Deense politie een lang weekend overhoop met honderden linkse jongeren en autonomen. Het slopen van een kraakpand waar deze jongeren samen kwamen, zorgde er zelfs voor dat de nationale grenzen extra werden gecontroleerd om sympathisanten uit de rest van Europa buiten Kopenhagen te houden. Ook in Nederland worden zo nu en dan panden ontruimd door de ME, hoewel nog niet met dezelfde gevolgen als in Kopenhagen.

Het in gebruik nemen van onrechtmatig verkregen land met of zonder bebouwing, de zogenoemde 'vrijplaats', is wellicht minder bekend. Nederland en Denemarken hebben beide een opvallende vrijplaats, met elk hun eigen verhaal en status. Een vergelijking.

Adam Hofland

Student MSc Landschapsarchitectuur
adam.hofland@wur.nl

Zelf gebouwde huizen aan de groene rand van Christiania (foto: Minke Mulder)

In het zuidoosten van de stad Kopenhagen, in de schaduw van de oude vestingwallen, ligt de vrijplaats Christiania. Dit voormalige militaire terrein is in de nazomer van 1971 gekraakt door een groep jonge hippies; op zoek naar een groene plek om te wonen in een stad met gebrek aan zulke locaties. Ruim dertig jaar later is de buurt uitgegroeid tot een toeristische attractie. Het kent een vorm van zelfbestuur, ondanks dat het gebied eigenlijk nog eigendom is van het Deense ministerie van defensie en dus onder de nationale wetten en regels valt. In Christiania kost het geen moeite om aan softdrugs te komen, wat in de rest van het land verboden is. Het is een verzamelpaats voor kunstenaars en andere artiesten. Het is mogelijk allerlei cursussen te volgen en elk jaar zijn er meerdere festivals op het gebied van kunst en muziek.

Sinds 1995 bestaat er een overeenkomst tussen de bewoners en het ministerie van defensie en schijnen de bewoners ook weer belasting te betalen. Ondanks deze afspraak probeert de gemeente Kopenhagen nog steeds om Christiania op te hef-

fen teneinde er dure woningen te kunnen bouwen. Na aanhoudende protesten en discussies met de overheid, vermeldt het officiële toeristisch bureau van Kopenhagen Christiania wel als attractie in de hoofdstad (www.visitcopenhagen.com). Het bestuur van de buurt is plat en kent een hoog democratisch gehalte met ruimte voor experimenten op dit gebied. Iedereen die nieuwe plannen heeft kan deze aandragen, maar wordt dan ook verwacht de actie tot de realisatie van die plannen te ondernemen. Het idee achter het zelfbestuur is het maximaal benutten van de vrijheid van de mens en moet elk individu macht en inspraak geven. Beslissingen worden door het bestuur niet genomen door middel van een stemming waarbij de meerderheid bepaalt, maar door het zoeken naar een consensus op elk punt. Op deze manier ontstaat een groot draagvlak voor beslissingen. Christiania kent geen wetten, maar wel enkele verboden: geen harddrugs, geweld, wapens of handel in onroerend goed.

Op dit moment ligt er een wetsvoorstel bij de Deense regering die de huizen in

Christiania zal privatiseren. Nu zijn de huizen nog in het bezit van niemand. Dezelfde wet zal het ook mogelijk maken voor de regering om enkele huizen te slopen en nieuwe te bouwen. De Christianites vrezen een langzame dood voor hun vrijplaats.

De redenen waarom de Deense regering de gemeenschap wil opheffen verschillen, aldus de Christianites. Zo wordt gezegd dat Christiania door haar zelfbestuur de problemen in de Deense maatschappij blootlegt en dat kan de nationale regering natuurlijk niet hebben. Of dat de overheid bang is dat het relaxte leven doorslaat naar de rest van het land waardoor de economie op zijn gat komt te liggen. Of is het toch gewoon de grond die miljoenen kan opleveren als ze verkocht wordt aan een projectontwikkelaar? Door de ligging aan de rand van het centrum, op een historische locatie met veel groen en water is het natuurlijk dé plek voor een batterij aan luxe appartementen. Voor de gemeente is dit gebied zonder twijfel een enorme, onaangeboorde financiële bron. Een frustratie en heuse Tantaluskwelling, want ondanks dat de grond in principe onder haar gezag valt en binnen handbereik ligt, kan ze (nog) niks doen om deze goudmijn aan te boren.

Ook in Nederland vinden we vrijplaatsen. Eind vorig jaar werd in Doornenburg, nabij Nijmegen, een vrijplaats ontruimd die min of meer vergelijkbaar is met Christiania. Dit eveneens voormalig fort uit de negentiende eeuw is inmiddels 'herkraakt' door linkse activisten en wordt ook gebruikt voor kleinschalige culturele activiteiten en rondleidingen in de uiterwaarden, bijna net als haar grote Deense zus.

Een vrijplaats van een ander kaliber ligt in Arnhem; één die niet uit linkse ideologie of andersoortige politieke tegenstroming is ontstaan. Na de opheffing van de haven van de Arnhemsche Stoomhelling Maatschappij, in de jaren zeventig van de vorige eeuw, op Stads-

blokken, is de grond opgekocht door een projectontwikkelaar om daar woningen te ontwikkelen. Stadsblokken is immers een interessant gebied op een verhoging van de uiterwaarden: tussen het groen, aan de Rijn en vlakbij het centrum van Arnhem. En in potentie goed bereikbaar door de ligging tussen de bruggen die noord en zuid met elkaar verbinden. Omdat realisatie van de woningen uitbleef, zag een handvol mensen met een woonboot kans daar toevlucht te zoeken. Medio jaren tachtig werden dat meer en

meer boten tot een totaal van ongeveer 35 schepen nu.

De voormalige haven kent geen voorzieningen voor woningen wat betekent dat elektriciteit wordt opgewekt door aggregaten. Bewoners hebben geprobeerd energiebedrijf Nuon zover te krijgen elektriciteitskabels naar hun haven te trekken. De gemeente stak hier echter een stokje voor door Nuon te verbieden kabels over haar grondgebied te laten leggen; gedeelten van de omringende

Bezette kazernesgebouwen (foto: Joren Jacobs)

De voormalige ASM-haven met woonboten (foto: Adam Hofland)

Stadsblokken tussen de twee stadsdelen, in de uiterwaarden van de Rijn

uiterwaarden zijn namelijk in bezit van de gemeente.

'Er wonen nu allerlei soorten mensen', aldus Jan Beverdam van de gemeente Arnhem. Beverdam is voormalig project-leider van de Beleidsnota Woonboten en dus expert op het gebied van deze vrij-plaats. 'Het woord "illegaal" is besmet geraakt binnen de gemeente wat betreft de woonboten. De status van de boten bevond zich lange tijd in een grijs gebied: de boten in de ASM-haven werden aanvankelijk niet erkend door de gemeente.

We wilden een aantal locaties, waaronder Stadsblokken, saneren. Maar bewoners hebben, na zoveel jaren dat er niet actief door de overheid opgetreden is, rechten opgebouwd die niet zomaar genegeerd kunnen worden.'

Een lastig parket voor de gemeente, want Stadsblokken is een bijzondere plek. Gelegen in de uiterwaarden, die de stad in tweeën delen, is het de uitgesproken plek om deze geografische en psychologische barrière te doorbreken of in ieder

geval te beperken. Dat kan door woningbouw, maar bijvoorbeeld ook door allerlei recreatieve functies: havens, een festivalterrein, een park en horeca zouden zeker niet misstaan in een gebied als dit. Daarnaast kennen de Arnhemse uiterwaarden, waar Stadsblokken en het verderop gelegen park Meinerswijk onderdeel van zijn, een 'status aparte' in het nationaal beleid rond 'Ruimte voor de Rivier'. Arnhem is een bottleneck in de afvoer van het Rijnwater, dus alle ruimte die deze plek kent is waardevol om de druk op dijken tijdens extreem hoog water te verlagen. In dezelfde context zijn de uiterwaarden ook interessant voor experimenten rondom het combineren van woningbouw en fluctuerend rivierwater; mits de overheid en verzekeringsmaatschappijen hun beleid hierop hebben vastgesteld.

Beverdam: 'Op dit moment is er een ligplaatsvergunningprocedure gaande met daarin een extra clausule waarin staat dat de woonboten naar een nieuwe plek verhuizen zodra die plek door de gemeente aangeboden kan worden. Een plek die dan in het bestemmingsplan

vastgelegd zal worden, met een voor de woonboten passende bestemming, zodat alles juridisch netjes geregeld is. Binnen vijf jaar moet vooruitzicht bestaan op een verhuizing naar de nieuwe locatie; wellicht in Meinerswijk. Het aanvankelijke plan om een en ander in een zogenaamde “woon-garantiebrief” vast te leggen vonden de bewoners onvoldoende. Daarom wordt alles nu vastgelegd in een ligplaatsvergunning en blijven de afspraken ook van kracht na een gemeentelijke bestuurswisseling.’

De huidige woonbootbewoners zullen dus moeten verhuizen. Dit jaar wordt gestart met een ontwikkelingsvisie voor Stadsblokken. De gemeente heeft hierin het initiatief genomen en betreft hierbij onder meer de grondeigenaren en Staatsbosbeheer. De plannen zullen ook in een interactief proces met de inwoners van Arnhem worden besproken door middel van zogenaamde ‘stadsgesprekken’. Hoe dat precies gaat gebeuren wordt momenteel uitgewerkt. Al deze afspraken zijn inmiddels in het coalitieakkoord van het huidige college van B&W vastgelegd. ‘Stadsblokken is immers een uiterst kwetsbare plek, dus dat vereist dat je daarmee zéér zorgvuldig omspringt’, aldus Beverdam.

Opvallend is dat al deze krakers van de buitenruimte niet de minste plekje in het landschap wisten te bemachtigen: oude forten en een haven in groen-blauwe gebieden midden in stad. Het is daarom ook te verwachten dat de lokale overheden uiteindelijk ingrijpen; ongetwijfeld onder druk van projectontwikkelaars die natuurlijk ook de kansen van die gebieden inzien. De vrijplaatsen met zulke eigenschappen kennen een zeer hoge economische waarde wanneer de grond gebruikt wordt voor woning- of kantoorbouw.

Wellicht komt het door de sterke sociaal-democratische traditie die zowel Denemarken als Nederland rijk zijn, waarbij vanuit dat oogpunt jarenlang een gedoogbeleid jegens dit soort ruimtelijke bezettingen is gevoerd. Nu de sociaal-

democratie in veel landen aan macht verliest en de macht van het geld dat gat heeft opgevuld, wordt het gedogen van vrijplaatsen en kraakpanden moeilijker te verantwoorden naar de kiezers. Immers, iedereen betaalt netjes belasting, huur of hypotheek en alle andere financiële verplichtingen voor het wonen in een land en gemeente. Waarom zouden wij dan als maatschappij deze mensen toestaan zich daaraan te onttrekken?

In het geval van Christiania is dit wellicht te rechtvaardigen doordat deze vrijplaats een maatschappelijke betekenis heeft verworven door het organiseren van festivals, workshops en het aanbieden van allerlei diensten en goederen.

Tevens biedt Christiania ruimte voor allerlei experimenten op het gebied van duurzaam wonen en bouwen. Het strenge beleid op het gebied van harddrugs en geweld voorkomt dat de vrijplaats een walhalla wordt voor allerlei criminele activiteiten en dus op deze manier de maatschappij zou kunnen verstoren. Stadsblokken kent daarentegen wel een relatie met drugsgebruik, criminele en andere ongewenste activiteiten die moeilijk beheersbaar zijn, aldus de gemeente Arnhem. Daarnaast kent de verzameling boten ook geen verdere maatschappelijke waarde. Er worden festivals georganiseerd op het terrein, maar wel door derden en niet door de bewoners. Echt toegankelijk is het gebied evenmin; bij een bezoek aan Stadsblokken is te zien dat de bewoners, of in ieder geval een aantal, zich zoveel mogelijk innestelen met hekwerken en grommende honden. Een weinig aantrekkelijke, uitnodigende sfeer terwijl de natuurlijke omgeving zo midden in de stad dat juist zou moeten hebben.

Het voorstel van de gemeente Arnhem om de boten te verplaatsen en zo te legaliseren met alle bijbehorende verplichtingen, is dan ook geen stoot tegen het zere been van veel mensen. Aan de andere kant, kunnen we Christiania dan wel toestaan zich te onttrekken van nationale en lokale wetgeving en toelaten

eigen regels op te stellen, slechts door hun maatschappelijke toegevoegde waarde? Of moeten zij zich ook gewoon vormen naar de regels en daarbinnen hun weg vinden? Gezien het unieke van deze Deense vrijplaats, is een gedoogbeleid misschien wel de beste oplossing. Het feit dat ook toeristen worden verwezen naar de vrijplaats, zegt al genoeg over de artistieke en historische waarden. Of met meer ideaal: het is een van de laatste, echt links-politieke bolwerken als contrast met een wereld die sterk wordt gedomineerd door winstbejag en vervuiling. De Christianites moeten er echter wel op gaan letten dat ze zich dan ook blijven afzetten tegen de commercie buiten hun grondgebied. De prijs van een biertje in Christiania doet een mens toch snel uitwijken naar een commerciële supermarkt net om de hoek.

Voor meer informatie:
www.christiania.org

Met dank aan:
Jan Beverdam, gemeente Arnhem

Summary

In Denmark and the Netherlands there are two interesting or free havens (vrijplaatsen). These are areas which are unjustly claimed by a group of people who cut themselves loose from any jurisdictional obligations. The first is in the Danish capital and was occupied by a group of hippies in the nineteen-seventies. The place is a source for all kinds of cultural and artistic events and a platform for global improving ideas. The other place is in Arnhem. As a contrast this land is claimed by a group of living boat owners who claimed it just because it's an attractive area away from the rules.

In this article the role of the claimers towards society is discussed. Can society approve these “swatters” and allow them to elude taxes or other municipal obligations? The extra value of the inhabitants and their public activities are decisive, according to the writer.